

AZ ÉN REGÉNYEM

Bűneim és bűnhődéseim
avagy
életem tanúsága és tanulsága
arról
hogy miképp éltünk, élhattünk
a XX. században
Közép-Európában

Előszó

"Egy regénye mindenkinek van" - hirdeti Fenákel Judit riportkönyvének címe. Ez bátorított arra, hogy az én regényemről: fordultatos, megpróbáltatásokban gazdag életemről számot adjak.

Hogy a végén kezdjem vallomásom: 1995 végén kérnem kellett korengedményes nyugdíjazásomat. Kellett, mert ha nem kértem, akkor küldtek volna, s még rosszabbul járok: kaptam volna felmentést és végkielégítést - ha közben el nem törlik e lehetőséget - esetleg utána munkanélküli segélyt. Viszont a nyugdíj korhatár felemelése miatt esetleg több évig jövedelem nélkül maradtam volna. Csak a mai nagyon kis verebet választhattam a holnapi - ugyan- csak bizonytalan - tűzok helyett. Munkaköröm jelentős része ugyanis a Széchényi Könyvtárban - a Könyvtári Levelező/lappal együtt - megszűnőben volt. Így csak egyből "választhattam"...

Nézze el nekem a Kedves Olvasó - ha egyáltalán megszületik az írásmű, s lesz kiadója és olvasója -, hogy az előtanulmányoknak, ujjgyakorlatnak is kevés, többnyire rövid lélegzetű szakmai írások után ilyen nagy fába vágom a fejszémet (amely legfelejebb szekerce), de nyugdíjas éveimet szeretném hasznossá tenni. Időm, remélem, lesz rá bőven, s talán az elszántságom is megmarad, hogy szubjektíven őszinte képet adjak magamról és sorsomról. (Objektív kép rögzítésére feledékenységem miatt se lennék képes...))

Nem tudom, hogy elég érdekes lesz-e az írás. Egy könyvtáros - aki annak tanult, s végig az volt, amíg lehetett - élete a kívülálló számára nem túl érdekfeszítő. Az én életembe azonban többször beleszólt, -avatkozott a történelem (1994-45, 1956), sőt a világtörténelem is, a második arab-izraeli háború "begyűrűzött" sorsomba...

Kezdődjék tehát az "életanyaggal" való birkózás...

Budapest, 1995. december 27.

Arnóth Károly

Családom, származásom

Az utolsó békeév, 1938 szülötte vagyok, bár sokszor érzem, hogy sejtjeim, idegeim nem békebeli minőségűek... majdnem műrostosak.

Kisgyermekkorai emlékeim Édesanyámhoz és anyai nagyszüleimhez kapcsolódnak. Egy Wekerle-telepi, egybe nyíló kétszobás kis lakásban éltünk nyolcan. Anyám, Flesch Zita szövőnőként dolgozott a háborús időkben, amelyre még visszaemlékezem, nagyapám, Jenő, aki Torbágyira magyarosította nevét, az Északi Járműjavítóban volt vésnök. (A Kálmán király és a Bercsényi utca sarkán álló, egyemeletes, 12 lakásos házban állami alkalmazottként ő kapta a lakást a telep felépültekor. A család előtte valahol Kőbányán lakott.) Ők ketten dolgoztak a családból.

Emlékszem, hogy Gizi nagynéném (anyám púpos testvére) tehetségesen készített divatrajzokat. Reggelente elindult házalni vele, s este fáradtan, csalódottan, eredmény nélkül vergődött haza. Anyám fiatalabb testvére, Lali valószínűleg még középiskolába járt. Nagymama a háztartást vezette, testvére, Helén néni is otthon volt. Testvérbátyám, Jóska is velünk élt akkor.

A két fizetésből élt a család. Nem dúskálhattunk semmiben, de nem is éhezünk. Arra azonban emlékszem, hogy valahonnan (a plébániáról, vagy a hitközségtől? - nem tudom) év végén szeretetcsomagot, főleg használt ruhákat kaptunk. Egyébként egyetlen kisgyermekkorai fényképre emlékszem, morcosan nézek a lencsébe, s az egyik zoknim csúszik lefelé...

A zsúfoltságra jellemző, hogy én, a legkisebb, mosóteknőben aludtam. (Visszatérő rémálmom volt akkoriban, hogy kutyák kergetnek, s nem tudok előlük elszaladni. Az egyik majdnem megharap, én nagyot rúgok feléje - s a fájdalomra felébredek, mert belerúgtam a teknő oldalába...

Nagyszüleim zsidók voltak. Nem lehettek vallásosak: Zita lányukat születésekor megkereszteltették, s mi hárman, a ^{születése} ma élő gyerekei ugyancsak katolikusok vagyunk. Nem tudom, hogy nagyapámék maradtak-e eredeti vallásuknál, vagy ők is katolizáltak, s két anyámnál fiatalabb gyermeküket megkereszteltették-e? Valószínű, hogy igen, mégis elvitték őket, Helén nénival együtt, s ottvesztek Auschwitzban. Számomra az első nagy bánat nagymamám elveszté-

se volt, akivel a legtöbbet voltam otthon, s aki ezért is a legközelebb állt hozzám. Legkedvesebb játékomban az volt, hogy az asztal alá bújva megrángattam a kötényt. S elég sokat lehettem vele otthon, az óvodából ugyanis gyakran hazaszöktem. Volt, hogy 5 évvel idősebb bátyám vitt el reggel - s kerülő úton nála előbb értem haza...

A Golgota első stációt mi is megjártuk nagyszüleimmel: viseltük a sárga csillagot, átköltöztettek a zsidóházba (valahol a telep mellett, a Hunyadi utcában lehetett). Elhurcoltak a monori téglagyárba is, onnan azonban anyámmal és bátyámmal együtt hazaengedtek. Az szólt szabadonbocsátásunk mellett, hogy apám, aki akkor már nem élt velünk, s mi hárman is katolikusok voltunk. (Szüleim házasságából még két gyermek származott. Néném, Ibolya azonban korán, még a születésem előtt meghalt, Géza bátyám pedig akkor már vidéken, Borsod megyében élt. Ezért egyikőjükre sem emlékezhetem a kisgyermekkorból. Gézáról azonban tudtam, hogy van, s elesettségekben mindig vágyakoztam utána.) Szüleink az én születésemkor már külön éltek, s ezért is szóródott szét a család.

Nem sok eseményre emlékszem ebből az időből. Az egyik azonban, főleg máig ható következménye miatt emlékezetes számomra. A főváros Jóska bátyámmal együtt Csákerénybe vitt levegőváltásra. Az egyik nap az urasági, elkerített erdőben bóklásztunk, s nem volt kedvünk ebédidőben hazamenni. Megfogtunk hát és megszóptunk egy kecskét, amelyről számunkra később derült ki, hogy beteg volt. Mi is megbetegedtünk - az egész testünk kiütéses lett - s maradt ebből számomra a mai napig tartó tej- és tejtermék-allergia. (Nagyapám nem hitte el, s belém diktált egy pohár tejet. 39 fok fölé szökött föl a lázam attól.)

A következő szórvány-émlékem egy eltévedés története. A Wekerle telepi főtérről (amelynek névadója Petőfi volt, ma azonban tervezőjének, Kós Károlynak a nevét viseli) az utcák sugarasan futnak szét. Egyszer az egymáshoz nagyon hasonlatos házak miatt rossz irányba indultam hazafelé. Sokáig mentem, egyre bizonytalanabbul és nagyobb félelemben. Elsírtam magam, s egy rendőr

kísért haza. (A főtér névváltoztatása példa arra, hogy hogyan lehet két igen értékes névadót szembeállítani. ^{együttel.} Emlékszem, hogy milyen sokk volt számomra, amikor a téren Petőfi nevét spray-vel "lefújva" láttam. Pedig rajongok Kós Károlyért s elzarándokoltam Kalotaszegre is, több ízben, a nyomdokain...)

Nagyapám családfői státuszára, tekintélyére vall a következő emlék. Nagymama az előszobán keresztül vitte a konyhában kitalált levest az első, a nagyobb szobába. Közben beleesett egy légy. (A légy számomra, aki külvárosban, majd vidéken éltem, nem különlegesség. Az emberhez talán a legközelebbi élőlény, s az együttélés ezeken a helyeken természetes.) Nagyapám, látva a levesében a legyet, felháborodva azonnal visszaküldte nagymamával. Ő szó nélkül ki is vitte - egészen az előszobáig -, majd az ujjával kihalászta, s a földre lecsapta a legyet, s visszavitte ugyanazt a tányért. Amelyet nagyapa jólesően nyugtázott és megevett. (Meg tudtam állni nevetés nélkül az esetet, olyan respekt[?]je volt a családban. A családon kívül is megbecsült, ismert ember lehetett: a telepi sportkör - emlékezetem szerint a WSC intézője és szertárosa volt. A Dobó Katica és a Zoltán utca közötti sporttelepen többször meglátogattam.)

Apám családjáról és származásáról még kevesebbet tudok. Szegénynek korán, még gyermekkorában meghaltak a szülei, (így nem ismerhettük őket, s nem is hallottam felőlük). A családi legenda szerint Borsod megyéből származunk, attól az Arnóttól, aki Bánk bán után nádor volt. Valószínűbb azonban, hogy annak a családnak - amely Nagy Iván szerint már kihalt - a jobbágjai lehettek őseink, s a Miskolc közelében található községben éltek. Apám azonban már Sóskuton született, 1904. október 15-én. Egy húga és egy öccse született még, akiket ő nevelt. János bátyám suszter volt a Dob utcában, s a legnehezebb időszakban is "úzta az ipart" : lakásában egyedül, majd másodmagával dolgozott. Nála gavallérabb, segítőkészebb embert nem ismertem. Méltó párja volt felesége, Vilma néném.)

Ha nem is mi voltunk - mint amit a nevünk sugall - albán eredetűek, hanem a földesurunk, a családjunk úgy is egy európai Egyesült Államokat jelképez. Nagymamám családja a zsidóüldözés elől Spanyolországból menekült II. József idejében. Eredetileg nevük Valentin volt, a befogadó ország hivatalnokai azonban félreértette és -írta azt, s így lettek Valatinokká. A feleségem, Kőhegyi Mária nagypapja pedig vendég volt - eredeti neve Keréc József -, csak amikor az I. világháború után Tatabányára került bányászni, magyarosította a nevét. Felesége - hitvesem szeretett nagymamája pedig Bross-Géringer Erzsébet volt. (Alacsony, kövérkés, vékony csontú és párnás kezű igazi nagymama volt, aki élt-halt az unokájáért. S mivel én szerettem egyszem unokámat, a nagyszülők is szerettek engem. Ellentétben apósommal Kőhegyi Gézával, és anyósommal, Kiss Annával, Marcsi mostohájával, apósom második és negyedik feleségével. Ők tehető bányászlegényt szerettek volna és néztek ki vőnek a csóró egyetemista helyett, aki akkor voltam. A csóróság a végzés után is megmaradt, bár ötödévesként is rátartottam, hogy ugyanannyit letegyek az asztalra havonta, mint amennyit a feleségem keresett az 1960/61-es tanévben. 1200 forint volt ez a csillagászati összeg, s ezt két mellékállással nekem is sikerült összeszednem a 350 forintos ösztöndíjjal együtt.

Itt azonban már kissé előreszaladtam, térjünk tehát vissza a kisgyermekkorba, a háborús évekhez...

-5-

II.

A történelem beleszól életembe

A háború sokáig távol maradt tőlünk. Mi gyerekek is tudtunk ugyan róla, vártuk is a végét - én fogadkoztam: minden képet leverek a falról, ha béke lesz; nem tudom, miért éppen pusztítással terveztem megünnepelni a háború befejeztét? - Éltük a mindennapos életünket.

Emlékszem, hogy Dezsővel, egy szomszéd fiúval, akinek farkaskutyája volt, s ezért nagy tekintélye volt előttünk, és pár másik rossz kölyökkel Kispesten, az Arany János, vagy a Rákóczi utcában becsöngettünk, ahová lehetett, berúgtunk néhány pinceablakot, s rohantunk hazafelé.

/Még felnőtt koromban is tapasztaltam a wekerleiek öntudatos maguk-megkülönböztetését a kispesztiektől. A kérdésre, hogy kispesztie-e az illető, az öntudatos válasz: - Nem, Wekerle-telepi vagyok! Lehet, hogy csinyjeink mögött az alvég-felvég ellentéte munkált;/

Arra is emlékszem, hogy pályáztunk a Bercsényi utcai lovasrendőrségi laktanya előtt posztoló rendőr kardbojttjára is, ugrattuk is egymást, hogy Nem mered, gyáva vagy? - de a megszerzés kísérletétől ^{mőt} is visszariadtunk...

Egy héttel hatodik születésnapom után - 1944. március 19-én - mi is találkoztunk a németekkel: a Főtéren álltak, járó motorral a kis páncélautók. Nem sokkal később a Bercsényi utcában, a házuk mellett álló földszintes ház előtt, az utca közepén leesett egy bomba. Ekkor a házuk udvarán hosszúkás óvóhelyet ástak ki - a házzal párhuzamosan, a végén lépcsővel -. (Legalább egy hónapig nem volt folyóvizünk.)

Valószínű, hogy ekkor került kapcsolatba anyám későbbi férjével, Kati húgom apjával, Király Kálmánnal

/ a címünk Kálmán király utca 40. volt/. Félhetett anyám attól is, hogy ismét elvisznek bennünket, ezért aztán távoli rokonokhoz vitt bennünket, addig otthon élő testvéreket: engem Szajolba, Jóskát Besenyszög-Szórópusztára. Közel voltunk egymáshoz, a Tisza két oldalán, mégsem találkozhattunk ~~két évig~~ egymással. ^{Nem sokkal a háború után Jóska hazaközvet Kispestra, de anyám továbbra is apáékban, Apátfalvára.} Számomra a családon kívüli szomorú élet ~~akkor kezdődött.~~ ^{még mindig folytatódott.}

(Arról ekkor még nem is tudtam, hogy apám másodszor is megnősült, s mikor kiderült, hogy már gyerekei vannak, mostohaanyám /aki soha nem szolgált rá e névre, mindig szeretett és támogatott bennünket/ megkeresett ~~elém~~, s engem, a legkisebbet el a-kart vinni magukhoz. ^{Anyám azonban nem adta, felhívta, hogy apám - megromlott kapcsolatuk miatt - nem ismet el magától.} Milyen más lett volna úgy az életem;...!)

Szajolban cseberből vederbe kerültem: az ottani vasúti csomópontot, a vasútállomást ugyancsak megbombázták... Emlékezni vélek arra, hogy az egyik bombázáskor felszöktem az óvóhelyről, s láttam, hogy repkednek a sínek. Valószínű, hogy ezt azonban csak utólag képzeltem el. Idilli képekre is emlékszem ebből az időszakból. A falu szélén laktunk, az út másik felén már kukoricaföld volt. Itt ősszel a visszavonuló magyar katonák vertek sátortáborot. Ők krumpliszésztával kínáltak. Majd bejöttek az oroszok, a katonák ölükbe ültettek, s cukorral egybeprésselt kávéval kedveskedtek. /Egyébként a cukor sokáig hiánycikk volt; a helyi Hangya üzletet feltörték, az árukat széthordták - ebben a helybeliek is jeleskedtek -. Ünnepp volt, amikor jóval később cukorgyári melaszhoz jutottunk, s abból ^{készítettek} süteményt./

Persze arra is emlékszem, hogy esténként sivalkodásokat hallottunk, s a fiatalabb nők rossz göncökbe, öregasszonynak öltöztek, koronával mázolták be az arcukat...

Még nagyobb esemény volt, amikor jóval később egy távoli faluban szamarat öltek, s annak ikrás zsirját felmelegítve mártogattuk bele a "hajában sült" krumplit. Emlékszem ebből az időből ^{az} sült krumpliskenyér jó ízére is...

A rosszalkodást itt se hagytam abba, bár itt se én voltam a kezdeményező. Emlékszem, hogy a szertehagyott puskatöltényeket tűzbe dobtuk, lehasaltunk, s vártuk a pukkanásokat. Máskor a lövedéket kiszedtük a hüvelyből, s a puskaport csikba szórva lobbantottuk lángra: futótűzként játszottunk vele. Tanúja voltam annak is többiben, hogy a nagyobbak kézigránátot dobtak a Holt Tiszába, s összeszedték az elkábult, döglött halakat, amelyek a víz színén ^{re feljöttek.} úsztak.

Később - valószínűleg már 1945 tavaszán, vagy nyarán - átkerültem Tiszapüspökibe, a Szajoltól 5 kilométerre lévő, vonattól és autóbusszjárártól is távoleső faluba. Egy meszet áruló házaspár vett magához, házőrzőnek. Rövid idő után Tombor Jenő-ékhez kerültem. Feleségével, Kozák Juliannával gyermektelenek voltak, közel az ötvenhez. Velük élt még a szókimondó, 70 éves Kozák-nagymama. Ők örökbefogadtak, nevükre vettek, s közel hét évig náluk éltem. Körükből származnak első társadalmi tapasztalataim is.

Tehetőés család volt az övéké. ^{27 hold} földjük volt ~~úgy emlékszem, hogy az 1600 négyszögöles kataszteri holdban számolva~~ s benne fél hold szőlő is volt, a Tisza árterületén. Legyengülve kerültem hozzájuk, kornyadoztam, az udvari budin is elaludtam. Ők feltápláltak /mint ahogy egy sebesült és gyomorműtött orosz tisztet is azért kvártélyoztak be hozzájuk, hogy tejtermékekkel, diétás etelekkel feltáplálják, s ettől felerősödjék. Vaszilij tanított meg számolni, illetve a kis egyszeregyet felírta nekem

jól olvasható szép számsíval egy lapra. Mikor iskolába kerültem, már tudtam számolni.) Valószínű, hogy nevelőanyám, vagy nagymama segített a tanulásban.

Két tény is érzékeltetheti a gazdagságot. A tél hold szőlő évente közel harminc hektó bort termett. Nova és otello fajta volt, az előbbiből jóval több, s csak az utóbbit permetezte nevelőapám évente 2-3 alkalommal. /A szőlő így is elég sok munkát adott az egész családnak. Férfimunka volt a nyitás és az őszi betakarás; a kapálás, keccsolás /ott keccsolásnak nevezték/-és kötözés a nőkre, s rám, gyerekekre várt. Az őrzés volt a kizárólagos feladatom; a gyümölcs és a szőlő érésekor hetekig is kint éltem, s éltem a konyhában. Kenyérrel, és gyümölcsön éltem./

A helybeli borisszák tudták, hogy nálunk a direkttermő borát vehetik meg a korlátozott kimerésben /csak elvitelre árusíthattunk/. Ezért előbb máshová jártak borért és pálinkáért. Csak tavasszal, amikor máshol a jobb borok már elfogytak, pártoltak át hozzánk. S mi akkor drágábban adhattuk az egészségre ártalmas italokat.

A másik gazdagságra utaló emlékem az, hogy a hosszú, nagy udvarba behordott búzaasztagból, árpából és zabból sok gabonát kicsépeltek. Csöves kukorica is volt a góréban bőségesen. /A kenyérkészítés Hoffher - Schrantz - Clayton - Suttleworth feliratú morzsolóval gyakran kellett belőle morzsolnom. De ez sokkal könnyebb volt, mint a kézi morzsolás, amelyet a pattogatnivaló

kukorica morzsolásakor tapasztaltam. A kukoricaszárát a tehenek kopasztották le, az iziket, ^{a szarvát,} ^{a remencében,} a kukoricacsutkát pedig eltűzeltük a sparheltben.

Előbb egy lovunk volt, rossz természetű herélt: ha meglátott maga előtt egy szekeret, nem lehetett megfékezni, amíg meg nem előzte. Sokszor a lelkünket is majd kirázta az ideoda vágódó szekér a kátyús dűlőutakon. De a zúzott kővel beszórt makadámúton se volt veszélytelen vele menni... Később két lovunk volt: kedvencem, a Mirza, amelyen szívesen lovagoltam, normális természetű, szép, gondozott, fényes szőrű ló volt; s Bandi, a fél-muraközi, amely kutyaként jött utánam, utánunk, otthon és kint a földeken is... /13 éves koromban már egyedül is kimentem szántani. Nevelőapám ugyanis sokat betegeskedett, agydaganata volt és epilepsziás rohamok ^{gyötörések} jöttek rá - emlékszem csepegtető gyógyszerére is - ^{Ugyan nagyon győztes volt.} A munka azonban nem várhatott, ha ott volt az ideje, s az idő is megengedte, menni kellett. A parlagon maradt földért akkoriban megbüntették a gazdát./

Évente disznót is öltünk, előbb többet is, később már ezt is engedélyhez kötötték. Csak mangalicánk volt, holott emlékszem, hogy mások a faluban már yorkshir, illetve berkshir fajtát is neveltek és hizlaltak.

Aztán a beszolgáltatás és a padlás-lesöprés a nevelőszülemet is megnyomorította: az utolsó zsák lisztet is elvittek rendőri segédlettel /egyébként nem emlékszem rá, hogy lett volna rendőr a faluban. / ^{családot a békés minőségű} ~~A család a békés minőségű~~

ték, és ellenségnek tekintették, bár a családfő szegény származású volt, csak benősült a tenetős Kozák-családba, /ezt többször szemére vetették a nők, még előttem is/.

A háború és az ide-oda hányódás miatt később kerültem iskolába, ezért az első és a második osztályt összevonva, egy évben végeztem el. Az igazgató-tanító készítette fel és segített a tanulásban. Emlékszem, hogy többször vittem neki tele kosár tojást, baromfit.

A mese, a történet mindig izgatótt. Szerettem, ha felolvasnak nekem. Ennek forrása legtöbbször a Kincses kalendárium volt /más könyvre a családban nem is emlékszem./ Féltem elaludni, hogy ismét jön a puskás ember és benéz rám az ablakon (akkor ez volt a visszatérő álmom) valószínű, hogy előtte láttam az azonos című szovjet filmet. Legtöbbször szegény nevelőanyám olvasott fel, őt nem hagytam pihenni a fárasztó, dolgozó napjai után. Ha meg nem olvasott, gondolatban végigmentünk az utca két oldalán és soroltuk egymás után a lakókat. /Jó lenne ma erre emlékezni, valószínűen kikerekedhetne belőle egy faluszociográfia./ Ma már csak néhány osztálytársam lakóházára emlékszem. Rézsút velünk szemben lakott nagyszüleimnél Gál Éva, feljebb náluk és nálunk Benedek Jolán, ^(ő) aki az iskolából hazafelé sokszor megvertem: előbb a táskámmal. Másnap beárult a tanítónőnél, s ezt meg kellett torolni, hát belöktem a vizesárokba. Ugy lett vége a sorozatnak, hogy a bátyja érte jött a tanítás végére...)

A mi oldalunkon, a következő sarkon túl lakott a Turcsányi pék, a fia, Zoli is osztálytársunk volt. Közvetlenül felettünk lakott és dolgozott egy frissen odaköltözött bádogos, alattunk pedig Tóvizi Karcsi barátom élt, feltehetően a nagyszüleinél Juszt húgával együtt /a szüleire nem emlékszem/. Hozzájuk jártunk át, ^{vagy ő jöttel hozzánk} a hosszú téli esteken filkózni.

Mikor már tudtam olvasni, az iskolai könyvtárból kölcsönöztem könyveket. Sok felderítő, háborús könyvet is olvastam, ezek azonban "kihullottak a rostán". Maradandónak bizonyult azonban Kipling műve, a Maugli kalandjai az őserdőben. Hatására "tavaszi futásokat" rendeztem. Emlékszem még Threnburg Vihar című regényére is (ekkor csak még az első kötet jelent meg, a folytatásokkal később találkoztam - akkor azonban már nem érdekelt, nem is olvastam el).

Más okból emlékezetes az ifjú gárda. Valamilyik tanárom tervezte, hogy az osztály előadja dramatizált változatát. Akkor elolvastam a könyvet, s drukoltam, hogy a távolról csodált Hegedüs Etelka játszhassa Ljuba Sevcova szerepét. Én meg Oleg Kosevoj szerepére áhitoztam. Reméltem, hogy akkor megölhettem Etát... /Később, amikor Festre szöktem, vele leveleztem több ízben is, közte hosszabb szünetekkel. Ő volt a /levélbeli/ első szerelmem.

Ugyancsak maradandó emlékem, hogy a szomszédok évente összejöttek kukoricafosztásra, s valaki gyakran mesélt borzongató

történeteket a sötétben, vagy énekeltünk, s így kevésbé éreztük a fáradtságot.

Természetes volt, hogy a gyerekek is dolgoztak. Előbb libapásztorkodtam, / a falu szélén lévő mélyebb részen, amely sok esőidején viz alatt volt, de tavasztól ősziig száraz volt/. Később, ahogy nőttem, egyre több és többféle munkát kellett végeznem. A ló- és tehénvakarás, a trágyázás és az állatok itatása közös munka volt, a szőlőben a kötözés és a "koccsolás" női és gyermekmunka, az őszi betakarás és a tavaszi nyitás, a férfiaké. S amikor nevelőapám beteg volt, 13 évesen én mentem ki a két lóval szántani. A legnehezebb volt az eke részeinek leemelése a szekérderékből.

Aratáskor néha egy hétig is kint voltunk a földön, úgy hozák utánunk a meleg ételt. A kereszték árnyékában aludtunk. ~~egyxxxi~~ ^{gabona} látástól vakulásig folyt a munka, legfeljebb a déli rekkenő hőségben, ebéd után húzódtunk árnyékba - ha találtunk. Előbb marokszedő, majd kötélkészítő-kötöző voltam. /Kaszálni csak ~~am~~ sűrűn vetett kendert tudtam, amely vékony szárú maradt. A terméssel kapcsolatos munkámban végig részt vettem: áztattam, tiloltam, gerebeneztem, télen még a rokkán is fontam... Ha ma egy skanzenben meglátom ezeket az eszközöket - meg a lábbal a munkadarabot leszorító gyalupadot és a vonókést - a régmúlt gyermekkor jut az eszembe./

Emlékszem a disznóölések napjainak kora kelésére, didergéseire is - amely a hagymásan megsütött vér elfogyasztása után rögtön abamaradt -, s arra is, hogy aznap nem volt megállás, még nekünk, gyerekeknek sem, egészen a győzelmes befejezésig, amikor a sült hurka, kolbász került az asztalra, és a finom húsleves, a csigatésztával /amelyet a hosszú téli estéken ugyancsak kalákában, a szomszédokkal együtt készítettünk/. A nagy munka után mindenki fáradt, de felszabadult és vidám volt.

S itt követtem el életem legnagyobb - mára sokszor megbánt, szégyelt, de jóvá nem tehető bűnét: Pestre szöktem, otthagytam nevelőszüleimet. Egy távoli rokon fiúval keltem útra. Mindenáron tanulni akartam, s tudtam, hogy kuláckyerekként ezt nem tehetném. Elhagytam azokat is, akiket szerettem: anyámat és az életvidám nagymamát. Nevelőapám miatt nem szégyenkeztem annyira: ő rohamában többször vasvillával kergetett, édesanyámat pedig lekurvázta. /Sokszor persze joggal szidott. Volt amikor a kazal tövében, egy gödörben raktam tüzet, s abba tettem bele a talált puskatöltényeket. Szerencsére időben észrevették, lelocsolták a kezdődő lángokat. Utána jött a retorzió./

Pesten Lithauer Jenőné, egy vasorrú bábának is beillő, ráncos arcú, idős gyámügyi előadó intézte az ügyemet. Előzőleg Jóska bátyámnak is ő segített, aki a szakérettségi után került egyetemre, geológus hallgatónak. Ő 1956-ban disszidált - az akkori szóhasználatnál élve - tanulmányait Bazelben fejezte be, majd az ottani Természettudományi Múzeum munkatársa lett, gyönyörű ásványgyűjteményt létesített az munkahelyén és az otthonában is. A 2000 darabos gyűjteményt 2007-ben a magyar Természettudományi Múzeumnak ajándékozta.

Állami gondozásba és intézetbe kerültem. Edit néni a külsejét meghazudtolva jótékony tündér volt /nem hiába jártunk hozzá még évekig a Festetics utca 7-be/. Utoljára akkor találkoztam vele, amikor cigánygyerekeknek kért ajándékkönyveket az akkor már 10 éve a könyvtárban dolgozó "profitól". Ha a Keleti pályaudvar környékén, vagy az utcában, a 24-es villamoshoz megyek, nézem a házat és emlékezem. *szerefelekkel Edit nénié.*

Pesten tanulok és keresem magamat

/1951 - 1954/

A tanév megkezdése után érkeztünk osztálytársammal Pestre. A Keleti/^{vagy Nyugati}?/ pályaudvarról előbb az ő rokonaihoz villamosoztunk, úgy emlékszem, hogy a Bartók Béla útra, majd délután a ~~Pestiek~~ segítségével kerestem meg a bátyámat, Jóskát, aki akkor a Mária utcában, a TTK diákotthonában lakott. Emlékezetem szerint még aznap elvitt az Uránia moziba. Edit néni intézte el, hogy én meg a Bajza utcába, a nehezen nevelhető gyerekek intézetébe kerültem /már csak ott volt hely/. Onnan csoportosan vonultunk a Bajza utca - Sztálin út érintésével a Felsőerdősor utcai iskolába /amelyet később Karikás Frigyesről neveztek el/. Délután ugyanazon az útvonalon mentünk "haza", majdnem a Rudas László /ma Podmaniczky/ utcáig. Az autómárkák felismerése volt a játékunk, a szórakozásunk; itt akkor sok Buick, Dodge, Chevrolet volt látható. Hozzám legközelebb a Fiat Topolino állt. Emlékszem, hogy akkor a Bajza utcában valami rendőrség volt, a közelében a rendőrök oldalkocsis BMW-jükkel bravúroskodtak, teljes sebességgel fordultak ellenkező irányba. A kerekek visítva csúsztak az aszfalton.

Az igazgatónk a szigorú Lovász Árpád volt, hozzánk azonban egy jóképű, magas, hullámos hajú, jólöltözött nevelő állt közelebb. Valamilyen németes neve volt, lehet, hogy Schillár Károly. Az intézeti társak nem voltak igazi társak: napirenden voltak az éjszakai "csillagrúgások" /amikor az alvó kilógó lábának ujjai közé helyezett papírlapot gyujtottak meg/, nem volt ritka az sem, hogy rajzszögbe, vagy gombostübe ültették a gyanútlan a tanulószobába. Ezeknek én is többször voltam szenvedő alanya. Egyetlen fiúra, Szondi Gyurira emlékszem csupán, akivel jó viszonyban voltam. Egyszer muzsikus cigány édesapja még engem is elvitt színházba /ha jól emlékszem, a Madáchba, amely akkor a

Wesselényi és a Szövetség utca sarkán lévő épületben működött. Gyuri egyedül élő édesapja meg valahol a közelben lakott. Vadóc gyerek lehettem magam is. Bieber Károly tanár úr, az osztályfőnökünk engem is többször megregulázott: görbebotját a nyakamba akasztva húzott magához, hogy pofont, vagy kokit adjon.

Tiszapüspökiben kitünő tanuló voltam, itt alig közepes. Ebben, azt hiszem, nem csupán az iskolák színvonalkülönbsége, de az intézeti körülmények is közrejátszhattak. A tanulási nehézségek a középiskolába is elkísértek. Az első két hétben a Kölcsey Gimnáziumba jártam, még a Bajza utcából, majd a Budakeszi úti kollégiumba kerültem, s onnan a Petőfi Gimnáziumba jártam, Zugligetből a 81-es, majd a Moszkva tértől a 63-as villamossal, a Krisztina térig. /Hazafelé a Városmajorban sokszor leszálltunk focizni./ A Petőfi nagy hagyományú, magas szintű középiskola volt, utódintézménye annak a Werbőczy Főgimnáziumnak, ahol József Attila hármast kapott magyarból. Kiváló tanárok tanítottak benne: két Szabó József is volt a tanári karában: az egyik az igazgató, akinek, nem tudom miért, Szappanos volt a ragadványneve, a másik a matematika tanárunk, akita Fűszeres névvel illettünk /nála az lehet a magyarázat, hogy amikor bejött az órára, az orra alatt elhúzta a mutatóujját, s azt mondta: No fiúk, kinyitjük a boltot. /Akkor fiúiskola volt a Petőfi, testvérintézménye a Zrinyi Ilona Lánygimnázium volt./ A tanár úrral később a Cukor utcai iskola vezetőtanáraként találkoztam: ott hospitáltam ötödéves tanárszakos egyetemistaként az 1960/61-es tanévben.

A Fűszeres szigorú tanár volt, ha zajosan fogadtuk, az ő kifejezésével élve "vérengzést" rendezett. Egyik alkalommal felrajzolt egy háromszöget a táblára, s azt kérdezte: Mi kívánkozik ide? Sorra kérdezett mindannyiunkat, senki se tudta, mindenki fát kapott, mire megoldotta a rejtvényt: hogy berajzoljuk a magasságvonalat. /Persze ezek az elégtelenek nem befolyásolták

a félévi-évvégi érdemjegyeket, de nevelésre alkalmasak voltak. Mindenesetre számomra elég nyomasztó vált az ottani szereplés, annyira, hogy öngyilkossági gondolatokkal foglalkoztam./Szerencsére a gondolatnál tovább nem jutottam./

A tornatanárunk Paulinyi Jenő volt. Ugyancsak szigorúan kezelt bennünket: többször kellett békaügetésben megkerülni a kis belsőudvart, ha valami nem tetszett neki. Ő az Ujpesti Dózsa edzője is volt, így az osztályból néhányan a Népstadion megnyitó ünnepségén is szerepeltünk talajtornával, a Dózsa díszszázad lila-fehér melegítőjében felvonulva.

Érdekes módon a magyartanár, Tagsherer Erzsébet nem hagyott bennem különös benyomást. Bár az iskolai könyvtárnak - és a szemben, a Krisztina körúton lévő Szabó Ervin Könyvtárnak is olvasója voltam, különösebb sikert ez a tantárgy sem hozott számomra. /Ugy emlékszem, hogy a könyvtár könyveit egy folyósóra nyíló kis ablakon keresztül kaptam meg./

Ebből az időszakból származik az első könyvtári kudarcélmény számomra: unokahúgom, Stiller Edit, Babi kérésére két könyvet kikölcsönöztem a Szabó Ervinből. Babi ezt elvesztette, a jótálló kollégiumi igazgatóm, Molnár József a vakációban Kispestre jött utánam, anyámnál keresett meg. Édesanyám fizette meg a könyvek árát és a büntetést.

Az ottani osztálytársaim közül többen szép pályát futottak be: Andor Tamás filmrendező-operatőr lett, Szelényi Iván pedig méltán világhírű ellenzéki szociográfus. /Emlékszem még egy Fürész nevű osztálytársamra is, akit feszes, kicsi rövid /ma úgy neveznénk: farró-/nadrágja miatt froclizott gyakraⁿ a Füszeres.

Rátalállok a hivatásomra

A szerencsés fordulat az 1954/55-ös tanév elején következett be iskolai pályafutásomban. Akkor létesült ugyanis a Sas-hegyen, a megszűnt Oleg Kosevoj szovjetosztályos iskola épületében a kiséletti, tizenkét osztályos "Oktató- és Nevelő Intézet", az Arany János. /Előtte a hegyoldalt uraló hatalmas épületben a Sion Zárda, a háborúban pedig a városparancsnokság működött./ Ennek az iskolának a harmadik gimnáziumi osztályába kerültem előző kollégiumi társaimmal, s néhány közelben lakó gyerekkel együtt.

Az impozáns, ^{1954-ben} akkor már eléggé lerobbant állapotban lévő épület tudomásom szerint 1930-ban épült az akkor már negyedszázada, 1904 óta a hazánkban működő Notre Dame de Sion zárda iskolájának-konviktusának.

Az akkor induló, hagyományokkal nem rendelkező iskola-kombinátban kiváló tanárok tanítottak. /Többükről úgy tudtuk, hogy politikai okokból kerültek hozzánk egyetemekről, főiskolákból./ Ami nekik lefokozás, az nekünk szerencse volt. Legfőképp osztályfőnökünk-matematikatanárunk, Bende Sándor érdemel említést közöttük. Kiváló humora volt, felüdülés volt vele egy-egy óra. Ugy tudott magyarázni, hogy egy-egy új levezetés felénél ^{mi} tudtuk és bekiabáltuk a végeredményt. (Egy kissé magunkra ismertem, amikor jóval később Mátrai László akadémikus-könyvtárigazgató emlékiratát, a Műhelyeim történetét olvastam. Ő ebben a könyvében leírta, hogy a Tavaszmező utcai zsidó gimnáziumba járt. Ott egy új matematikatanárt kaptak, s csak később döbrentek rá, hogy mi történt velük, amikor szünetben egy addig rossz matekos kérdezte a tanártól: "Tanár úr, mikor játszunk legközelebb matematikát?") Nos számunkra is játék, örömforrás volt a matematikaóra. Valószínű, hogy az ő hatására - s a "Fűszeres" alapozásának köszönhetően - lettem az osztályban a harmadik legjobb matematikus:

előttem járt Zalotay Péter /akinek a hirneves bátyja tervezte a csillaghegyi szalagházat, amelyről a Kortársban hosszan folyt a vita a hatvanas években/. Péterből mérnök lett, s még ma is tanít a Kandóban. Jobb volt nálam matematikából Horváth Jancsi is /aki univerzális tehetség volt észben és fizikumban is. Rúdugróként futott be karriert, sajnos belekeveredett valami drogügybe és öngyilkos lett/. Egy osztálytalálkozón, ahol mindenki elmondta a pályafutását, családi körülményeit, mindannyiunkon túltett Bende tanár úr: négy felesége volt és ötször nősült...
újraéledt. Az egyik feleségét képezte is elötte...

A másik kiváló tanárunk Kertész Laci bácsi volt, aki negyedik korunkban került hozzánk magyartanárnak. Neki év elején panaszkodtunk, hogy "Tavaly semmit sem tanultunk", ezért nem győzzük az általa diktált iramot. Laci bácsi ezt akkor hallatlanná tette, de nem felejtette el. S amikor - majd egy hónapra egy panaszkodtunk: "Tízszere annyit tanulunk, mint tavaly"- odament a táblához, s kérdezte: de számolni tudnak? Mennyi ez? - s felírta: $0x10...$ Emlékszem az általa vezetett irodalmi szakkör jóízű foglalkozásaira és arra, hogy a Böszörményi úti kerületi tanácshoz is elvitt, író-olvasó találkozóra. A vendég volt tanítványa, Eörsi István volt. Akkor szabadult a börtönből... (Laci bácsi elődje Halász Margit volt, a főiskolát alig elvégzett tanár, csinos, fiatal, többünknek is tetszett, de nem birt velünk. Ugy tudom, hogy az osztályfőnökünk vette el feleségül. A "sorszám/okat" már végleg nem tudom.)

Egy évfolyamon egy osztály volt, közöttünk voltak humán- és reáltagozatosok, én az utóbbiak számát gyarapítottam, így ábrázoló geometriát is tanultam. Hegedüs Gyula tanár úr érthetővé tette tárgyát, még nekem is könnyen ment, pedig nincs térlátásom. Szerettük őt és viccelődtünk a rovasára: állandóan a motorkerékpárját szerelte-csuszolta. Majd udvarolni kezdett, egy nevelőnőknek, s a motorja többször cserbenhagyta. Mi mondogat-

tuk: "A motorja helyett most Jankát tartja karban"... /ennél tovább a nemi életre való célzásban soha nem mentünk/.

Emlékszem még a dr. Pintér Sándor igazgatóhelyettes földrajzóraira is, s csodák csodája, hogy az orosz is szerettük: Vasy Gézáné, a későbbi irodalomtörténész édesanyja tanította, neki levegője volt, s el tudta fogadtatni tárgyát. /A fia később ^{- az ifjúkövetség} ^{mai} ^{előre} gyakornokom lett a könyvtár szakból, s máig jó barátom. Kérésre több előadást is tartott a Kölcsey Olvasóköriben./

Nos az Arany Jánosban már jó tanuló voltam: a negyedik mindkét félévében, s az érettségim is kitűnő, de nem voltam stréber. Horváth Miklósné dr. a történelemtanárunk - a kor elvárásaihoz igazodva - mindent a gazdasági alapokra, folyamatokra vezetett vissza, s mindenben ^{eseményekben} a "fejlődést" akarta kimutatni. /Ez szolgáltatta a ragadványnevét is: a fajlódás"./ Egy ízben nagyon meredek volt a következtetése, nem állhattam meg, morogtam a ^{még} nem létező bajszom alatt.

- Ki volt az? kérdezte a tanárnő. Az osztálytársaim hátulról hallották a hangot, s előlről hátrafelé haladt a visszafordulás. Mikor hozzám ért a hullám - én is hátrafordultam. Ez sok volt a tanárnőnek, ugyanis Zalotay Petivel együtt az utolsó padban ültem...

A kollégium az épületen belül, a felső emeleteken volt. Igazgatónk Kalmár Dezső rajztanár volt /emlékezetem szerint már a Budakeszi út második évében is ő felügyelt ránk). A nevelőnk Csontos Gábor, már akkor irogatott, s olvastatta a jobbakkal írásait - amit én a legtöbbször ledorongoló véleménynyel adtam vissza. /Később egész jó kisregényeket olvastam tőle - már könyvalakban. A kőfaragó című közülük nagyon tetszett. /Nagyvonalúságára vall, hogy egy 1956-os irodalmi pályázat első díját - Mark Twain: Egy jenki Arthur király udvarában címűt - nekem adta; a kiírásban ez volt az "egy értékes könyv"; a második "egy könyv" volt: Shakespeare Rómeó és Júliája...

Az első időben iszonyú hosszúnak éreztem a csendes tanulás, a szilencium óráit. Halogattam a tanulnivalót, későbbre hagytam a házi feladatok elkészítését is. Így aztán szenvedtem, s mégsem készültem el időre. Aztán kértem a felügyelő nevelőt, ha ekkészültem, hadd olvassak, vagy mehessek a könyvtárba segíteni. Ezek voltak a prémiumaim. Többizben a szilencium kezdete után már fél- vagy háromnegyed órával jelentkeztem. /Könnyű volt e "rekordot" elérni, hiszen a tanárok előadásait, magyarázatait az órán figyeltem, jegyzeteltem /a rossz tankönyvekhez hozzá se kellett nyúlni/, ezek felelevenítése elég volt. A házi feladatok elkészítése is könnyen ment így. Az első időben még ellenőriztek; kikérdeztek, ^{megnévelés} ellenőrizték ^{előre} a feladatok megoldását, később már biztak a szavamban. Olvashattam, vagy mehettem a könyvtárba segíteni. /Így aztán én tudatosan választottam a könyvtáros pályát - tudtam, hogy ott dolgozni kell, nem olvasni - ^{szélt} ~~így~~ ^{nem olvashattam,} aztán ^{meg} is maradtam benne, amíg lehetett.../

Jó légkörű iskola és kollégium volt az Arany János, sok barátot szereztem ott: Lipner Györgyöt, Balatoni Jóskát és Horváth Gyurit, a görögök közül Irgesz Szideriszt, Kiucsukisz Janiszt /ő ma dr. Kincsew Jánosként nyugdíjas állatorvos/. Muhos Kosztasz is jó barátom volt, már akkor tehetséges festő, 1956-ban emigrált, s később a Magyar Műhely című párizsi folyóiratban faszobrárt láttam. Egy festményét szerettem, ^{megnévelés} amelynek mindkét oldalát megfestette, nyilván ő is nagyon szegény volt - mint legtöbben.

A gimnáziumot kitüntetéssel végeztem. Sokáig őriztem a jótanuló érdemérmet és az oklevelet, amelyet a miniszter, Erdey Grúz Tibor irt alá. /Később a lányával, ^{szelgővel} sokszor találkoztam, felettem járt az egyetemre, ő is könyvtárszakos volt./ Szeretettel gondolok ma is az alma materemre, felröppentő iskolámra. Itt kaptam meg a végső indíttatást, hogy pedagógus legyek /az

emlegetett tanárain példáját követve, s nevelőként végezzem a munkámat/. Ebben még egy példaképem volt: Kútvölgyi Ferencné könyvtáros, akinek sokat segitettem, s aki egy évfárón azzal a beirással adott jutalomkönyvet, hogy "Könyvtárunk legszorgalmasabb olvasójának"...

Boldog, ám szükölködéssel és éhezéssel súlyosbitott időszak fejeződött be számomra az érettséggel, 1956-ban. Felvételiztem az ELTE BTK magyar-könyvtár szakjára, s úgy éreztem, hogy nem túl jól sikerült a szereplésem. /Fogadtam is a nagynénemmel egy üveg borban, hogy nem vesznek fel. Hálistennek vesztettem./ Ibolya néném Stiller Gézának, anyám unokatestvérének a felelőse volt - kettejük gyermeke a könyvelvesztő unokahugom, Babi - ekkorra azonban már régen elváltak és hozzáment Bakos Zoltánhoz, egy igen szorgalmas, szeretetre méltó emberhez, Kis-koromban még nem tudtam a nevem kimondani - Kacsá vagyok mondtam - nénném még közel húszéves koromban is Arany Kacsámnak nevezett, utalással a hullámos szőke hajamra.

V.

Apátfalva: boldog vakációk

Már nyolcadikos koromban, a Bajza utcában megkeresett édesapám. Kis aktatáskájában nagydarab, féloldalnyi szalomnával. Itt találkoztam újra vele, közel egy évtized~~ek~~ után. Hivott, hogy a szünetben menjek el hozzájuk. Ezután a vakációk, s az évközi szünetek nagy részét is velük, náluk töltöttem.

"Mostohaanyám" is szívesen látott mindhármunkat - Jóskával és a ritkábban eljövő, de akkor már Szegeden az erdészeti technikumot végző, és onnan "hazaugró" Gézával együtt -. Anyukám, Varga Erzsébet több szeretetet és gondoskodást adott nekünk, mint az "Édes". Hat évvel fiatalabb Vali húgom és a tíz évvel utánam~~ak~~ született öcsém, István ugyanazt kapta, amit mi hárman. Talán, mivel mi nagyobbak, önállóbbak voltunk és ritkábban lehattünk körükben, a "pozitív diszkrimináció" érvényesült javunkra.

Anyukám igen szép lány volt ifjúkorában, még amikor megismertem, akkor is mutatós, jólöltözött volt. Jól tudott varrni, kötni és horgolni, és a saját készítményei is jól mutattak rajta. Mindig épült volt, pedig "háztartásbeliként" ő dolgozott a Bekában /Magyarcsanád irányában lévő földben és a falu másik végén lévő telken is/.

Alig vártam év közben, hogy utazhassak "haza". Amint lehetett, útra keltem, legtöbbször a tanítás utolsó napján, az este 10 óra után induló személyvonattal. Ezzel utaztam Szegedig, volt, hogy csak a lépcsőn volt hely, mire kiértem, vagy az ajtó mellett végig álltam, a lábammal tartva a furnér bőröndöt. Majd az állomástól az Ujszegedi vasutállomásig ponyvás teherautóval mentünk, vasúti hid, vagy autóbusz nem lévén. Onnan meg gőzös vontatta, kályhával fűtött vicinálison mentem Apátfalváig. Oda is értem, a hátralévő nem egészen 40 kilométeres utat megtéve, közel kétórás utazással /a cél előtt 15 km-rel, Makón is álldogált a vonat vagy fél órát/. Reggel 8 tájban érkeztem meg, fáradtan, de boldogan.

Édesapám a fogságból hazatérve, hadirokkantként, mérnökemberként a Helyi Földosztó Bizottság elnöke ~~lett~~, majd a 600 fős létszámú DÉFOSZ /Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége/ ^{helyi} titkára lett. A szervezetnek volt egy művelődési intézménye /része volt egy szekrénykönyvtár is/. Ott bálákat rendeztek, italt mértek, stb. A személyes ^{helyi} hatalmi viszonyokra jellemző, hogy apám utasíthatta a rendőrörs parancsnokát. Később már csak a művelődési ház igazgatója volt, ekkor emlékszem, hogy Béres Ferenc és Lorencz Kornélia is fellépett egy rendezvényén /tehát valószínű, hogy "fővárosi művészek" is szerepeltek e végvár színpadán./

Apám a Szociáldemokrata Párt tagja volt, anyámmal együtt, az egyesülésnél azonban ő nem lépett át /anyám viszont a helyi pártszervezet gazdasági felelőse volt egy ideig/. Ekkor kezdett

a pályája hanyatlani. Előbb a földművesszövetkezet Tüzép-telepét vezette /építőmesteri képzettségét a faköbözésnél, az építőanyagok hasznosításában is kamatoztathatta/, közben a földek helyszinrajzaft is készítette a Földhivatal, a tanács számára.

1956 után /a fiaira való hivatkozással, akik közül kettő - az akkori szóhasználattal élve - disszidált, a harmadik, - én magam pedig "részt vett az ellenforradalomban és meg is sebesült"/ valójában azért, mert a földművesszövetkezet elnöke egy rokonának szánta állását, apámat elbocsátották. Pályázat útján ^{lett} ~~kérték~~ a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalatnál a hálózatépítési munkák raktárosa. A munkahelye a tanyaközpontok, majorok villamosítását építette, állandó vándorlással, nomád körülmények között.

Én azonban továbbra is boldogan járta haza, a két bátyám elvesztése csak fokozta a család utáni vágyakozásomat, s ezt Apátfalván, szüleim, húgom és öcsém révén meg is találtam.

VI.

A történelem ismét beleszól...

Kiért szól a harang? Értem is szól, érted is szól - jutott eszembe Hemingway nagyszerű regényének mottója, amikor 1996 újév után, egy álmatlan éjszakán számvetést készítettem. Ez az időszak talán indokolja, hogy elsősorban magamra, életemre és addigi tevékenységemre gondoltam. Illetve azokra a folyamatokra, amelyekben résztvettem & szerencsémre-^eszérencsétlenségemre - s aligha katalizátorként, mert közben magam is jócskán megváltoztam.

"Bölcsőbb lettem, s erősebb,

de a szívem merő seb..."

- írta Tóth Árpád, s ez csalódott nemzedékemre is vonatkozhat.

1956-ban érettségiztem. Ez az esemény számomra nem a felnőtté válás mérföldköve volt. Előtte már fél évtizedig intézetben, kollégiumban éltem, nevelkedtem. S akit sorsa oda vet, az előbb érik, előbb tanul meg felelősséget vállalni tetteiért. /Egy példa: udvarolni akartam egy kislánynak, fel akartam vágni, ezért nagy borraivalót adtam egy presszóban. Nem maradt pénzem, hogy a 2,70-es tanuló hetijegyet megvehessem, ezért három hétig gyalog jártam a Budakeszi úti kollégiumból a Petőfi Gimnáziumba. Lefelé másfél óra volt az út, hazafelé még hosszabb. Közben megrándult, s nagyon fájt a bokám, ezért az úton végig verseket mondtam magamban. A továbbiakban természetesen tartózkodtam a felvágástól./

Érettségiző koromban tudtam legtöbbet a világról - persze az akkori leképzés szerint -, a tantárgyakból. Rám is jellemző Hofi szellemes megfogalmazása: azóta csak felejtettem. S amit tudtam, meglehetősen egységes világképpé állt össze bennem. Addigra megtanultam tanulni is. Különösen az irodalom ragadt rám. Magam számára is szinte hihetetlen volt, amikor Babits Jónás imája című költeményével találkoztam. Csak egy kijelölt részt kellett volna megtanulnom. Azonban már akkor sem szerettem a költészet élvezetét, hát egybeolvastam az egész verset. Félóra után rájöttem, hogy tudom az egészet /nem betűhíven, de a lényegét, a szókincset, a ritmust, a sorátfolyásokat stb. S boldog vagyok, hogy a sok felejtés ellenére e költemény még ma is bennem él... Sok nehéz helyzetben segített már át Tóth Árpád, József Attila és Radnóti utolsó kötetével együtt. /Valószínű, hogy a sok megtanulandó vers fejlesztette ezt a képességemet, adottságomat. Tehát ezt is Kertész Laci bácsinak köszönhetem./

De hogy visszatérjek 1956-hoz: e dátum azért is mérföldkő az életemben /sokunk életében/, mert felfokozott légkörben él-

tünk. Első nekifutásra felvettek az egyetemre, s bekerültem az Eötvös Kollégiumba is. /Ez akkor csak diákszálló volt, csak később folytatódta - az akkori igazgató, Tóth Gábor kitartó küzdelmeinek eredményeképpen - a nagyszerű hagyományok. Én magam ugyan nem lettem akkor sem kollégista: a plusz tárgyakat és a nyelvtanulást, mivel akkor a tanulás mellett dolgoznom kellett, nem tudtam vállalni, mégis sokat profitáltam én is ebből a folyamatból: a napi vitákból, illetve a Könyvtárpolitika című speciális kollégiumból, amelyet Tóth Gyuszival együtt én is felvettem: ketten jártunk Kovács Mátéhoz, a tanszékvezető professzorunkhoz. Témákat jártunk körül, szemináriumi keretben beszéltük meg a kérdéseket. Egyetlen foglalkozásunk nem maradt el, ez tanárunk lelkiismeretes pedagógus voltát jelzi./

Fokozott érdeklődésünk, aktivitásunk 1956-ban, s az azt megelőző időben abból is táplálkozott, hogy naponta kiderült valami visszaélés. Előtte nem emlékszem, hogy ujságot olvastam volna, akkor viszont közkezen forgott a Szabad Nép ~~újsá~~, s hetente sorbaálltunk az Irodalmi Ujságért... Kiderült a cikkek~~ből~~, hogy azoknak az eszményeknek nevében - amelyekért a legtöbben lelkesedtünk, a súlykoló propaganda eredményeképpen - micsoda embertelenségeket követtek el. /Tanulócsoportunkból is sokan kísértük Rajk László ^{újságszerkesztő}hamvait.

A korabeli közhangulatra jellemző a következő emlék. Október 22-én este az Urániában néztük meg a Hannibál tanár úr című Fabri Zoltán-filmet. Még a főcímet pergett, amikor kitört az első vastaps. A rikkancs a vásznon azt harsogta, hogy "Holnap tüntetést rendeznek az egyetemisták". Még egy személyes vonatkozás: október 25-én a Parlament előtti tüntetésen Nagy /írói nevén Ágh/ Pistával együtt megsebesültünk. ~~En~~ nap estéjére két jegyem volt /és van máig/ a Katona József Színházba. A műsor Sartre Főbelövendők klubja /lett volna/.

Nehogy azt gondolja bárki, hogy e sorokkal most kárpótlás-

ért jelentkezem. /Kolléganóm, Légrády Erzsébet férje, Böhm Antal ezt célzó kérdésére is csak azt válaszoltam: Nem akarok abból profitálni, hogy hülye voltam./ Ugy kerültünk ugyanis az eseményekbe, mint Pilátus a Crédóba. Ágh István többször írt, nyilatkozott e közös élményünkről. Saját emlékeimet Pista sorainak kiegészítésére mondom el.

A felfokozott szellemi légkör nemcsak a lapok olvasásában, az új tények és összefüggések megismerésében nyilvánult meg, hanem aktivitásunkban és abban is, hogy végnélküli megbeszéléseken, vitákban vettünk részt.

Én magam harmadmagammal /sajnos, már nem emlékszem, hogy kollégiumi társaim közül kikkel/ október 23-án délelőtt - a honvédelmi oktatás helyett - a Vörös Csillag Traktorgyárba mentem. /Kispesti, sőt Wekerle-telepi lévén/ csak ezt, az akkor jelentős nagyüzenet ismertem. Azt akartuk a munkásoknak elmondani, hogy a fiatalok nem a munkáshatalom ellen, nem a szocializmussal szemben szervezkednek, ellenkezőleg: a tisztább szocialista rendszerért küzdenek. /Lehet, hogy mi hárman úgy véltük, hogy a hon védelmét ~~mm~~ ezzel a küldetéssel jobban szolgáljuk, mintha az ^{Orán} oktatásban vettünk volna részt?/

A gyárban a párttitkár fogadott bennünket, csak vele tárgyalhattunk, szerencsére. Ugyanis ha a munkásokkal beszélhattünk volna, az utólag valószínű, hogy kitudódott volna. S már kisebb dolgokért is meghurcótak fiatalokat. Nem tudom a párttitkár nevét, sajnos, pedig méltó lenne a köszönetemre. A bemutatkozásnál ugyanis megjegyezte a nevemet, s megkérdezte, hogy az úttörőházban ásványgyűjtő szakkört vezető Arnóth Józsefnek vagyok-e az öcse. Igenlő válaszomra még aznap este, találkozásunkkor szólt a bátyámnak, hogy beszéljen velem, nehogy valami-be belekeveredjek. Az üzenet nyolc évvel később érkezett el hozzám, amikor 1964-ben a bátyámat Svájcban meglátogattam...

Azzal, hogy másnak nem szólt, valószínűleg sok megpróbáltatástól megmentett. Köszönet érte.

De hogy visszatérjek sebesülésünk történetéhez, az nem volt független az előzményektől, mégis véletlen volt. 24.-én is be-
mentünk az egyetemre, a menzára. A Szabadság hídon átjőve a Váci utcán át haladtunk a Bölcsészkar Szabadsajtó úti étkezdéje felé. Közben több keresztúcán /például a templom és az ápolónőképző mellett lévő kis utcákban/ át kellett rohanni, mert golyók füttyültek. 25.-én is be akartunk menni ebédelni. Harmadikként szobatársammal, az akkor harmadéves Vida Sándorral indultunk. Hallottuk és elhittük a rádióközleményt, amely a helyzet normalizálásáról szólt. Ezért ebéd előtt a Rákóczi út 5. szám alatti lánydiákotthonhoz mentünk, hogy megnézzük, van-e ennivalójuk, vagy a menzáról hozunk nekik. A portás a „kukucskán” keresztül megnyugtatót, hogy mindenük megvan, nem kell segítenünk. Ezért, hogy a felszabadult időt „hasznosítsuk”, elmentünk a Kossuth térre. *Válasz 2013-ban egy dokumentumfilmből írták le, hogy V. László József, későbbi néprajzkutató megelődött Szankóval.*

Ahol most a Kelet-Nyugat Kereskedelmi Központ épülete áll, ott palánkok mögött az épülő Földalatti felvonulási épülete volt, a palánk mellett, a járdán pedig egy csomagolópapírral letakart holttest hevert. Az Astoria mellett álló szovjet tankra ~~ugyanis~~ akkor már felmáshoztak a fiatalok, egyikük magyar zászlóval. S elhangzott a jelszó is: Menjünk a Parlamenthez, legyen ott is vége a lövöldözésnek... /Kevesen tudtak az akkori fiatalok közül nyelveket, de orosz mindenki tanult, s meg tudták értetni a katonákkal, hogy nem vagyunk ellenforradalmárok, fasiszták, s nem ellenük akarunk harcolni./

Mi hárman, örülve, hogy túl vagyunk a nehezen¹¹, a lövöldözésen, csodát látni elkísértük a menetet. A járdán haladva, lemaradva követtük a tankot, az egyre szaporodó menetet, még a téren is előbb a Földművelésügyi Minisztérium árkádjai alatt

álltunk, néztük az eseményeket, hogy ott is barátkoznak a fiatalok az orosz katonákkal. /Egy hirtelenszőke tiszt ugyan nem engedte, hogy felugráljanak az ottani tankokra is, a csuklójára szijazott pisztolyával is hadonászott egy darabig, de egyébként nem volt ellenséges. Ugy hallottam kollégiumi társam, *Szömánn Béla,* a későbbi újságíró nyilatkozatából, hogy ő is elesett a kitört lövöldözésben./

A téren parázs tüntetés kezdődött, "Vesszen Gerő! Vesszen Piros" - káltozással /Piros László belügyminiszter volt akkor, aki előbb betiltatta, majd engedélyezte a 23-ai tüntetést. Ugy tudom, hogy jóval később a Szegedi Szalámigyár igazgatójaként ment nyugdíjba/. Ugy tudtuk, hogy e két ember a bűnös az oroszok beavatkozásában és a statáriumban is - ezért a tüntetés mágnesként magához rántott bennünket, s bementünk mi is a tér közepére, a főbejáratnál szemben. Mi is kiáltoztunk. Hamarosan azonban a környező épületek tetejéről /az Fm, a Párttörténeti Intézet - a mai Néprajzi Múzeum felől/ záporoztak a géppuskasorozatok. Legalábbis arról hallottuk a sorozatok hangját.

Hogy védve legyünk a felülről jövő "áldástól", ösztönösen kirohantunk a tér szélére. Én egyenesen a Rákóczi-szobor mellett rohantam el, s az épülő metró szellőzőaknájának a lejtős oldalára feküdtem, Pista - emlékezete szerint - előbb a Duna felé iramodott, majd mellettem landolt. Sanci, szerencséjére, elsodródott mellőlünk, így ő nagyobb baj, sebesülés nélkül megúszta.

Nem sokáig érezhettük magunkat mi sem viszonylagos biztonságban, mert hamarosan a hátunk mögött, az FM oldalán, a Báthori utcából kijött egy - emlékezetem szerint kis magyar - tank. Ez előbb a vízszintesen álló ágyúcsövéből hármat a tér hosszában lőtt, majd a Dunapart felé fordította a csövét. Én Pistának, *aki elől elzárta a "szélvédést"* "közvetítetttem" a látványt, majd amikor a csövét lefelé irányította, mondtam: most húzd le a fejed, mert idelő.

Háromszor lőtt, mint későbbi ^{felvételeken} láttam, a domb oldalára. A szétfreccsenő repeszek borzalmas pusztítást vittek véghez - sokak számára végleg. Már az első lövés repesze szétvitte a mellem alatti ^ljobb karomat. Az alsó kar mindkét csontját szilánkosan törte szét, a felső karon három bemeneti seb látszik, itt csak széttörte a csontot.

Fájdalmat nem, csak zsibbadást éreztem, meleget a karomon, s olyan érzésem volt, mintha egy görgőn csúsznék lefelé. /Nem tudom, hogy a felkart mikor, s melyik lövés repesze törte el. A harmadik lövésnél, amely a cipőm kergét vágta szét, s amely csak felületi sérülést okozott, már éreztem valamit. Később, amikor bevánszorogtunk az elsősegély-nyújtó helyre, a Kossuth tér 9. számú ház pincéjébe? szuterénjébe? a könyök fölött kötötték el a karomat, a felső ^{seben} azonban tovább vérzett, elég hosszú ideig.

Pista is megsebesült, ő combtőbe kapott repeszeket, amelyek csak a csonthártyáig hatoltak, s éppen ezért nagy fájdalmat okoztak. Amikor a lövöldözés egy időre elcsitult, bementünk az épületbe, a mai metró kijárata mellett. Bal kezemmel fogtam a széttrancsrozott ^{jobb} jobbat, amelyet már nehéznek éreztem, s ~~jobb~~ vállamra támaszkodva jött velem barátom, sebesült lábát húzva. Így vánszorogtunk a kapuig, ott azonban már segítettek a bejutásban, eligazodásban.

És itt meg kell állnom egy gondolat erejéig. Amikor egy keramittéglás udvaron keresztül bejutottunk a segélyhelyre, ott vaságyak sodronyai álltak glédában, erre fektettek bennünket, súlyosabbakat. A könnyebb sérültek ültek a ^{szőnyeg} sodronhyon. Cigaretával és rummal kínáltak bennünket. Nem tudom, hogy meddig tartott a lövöldözés első két szakasza - először a géppuska-sorozatok, majd a tank lövései -. Én ugyan végtelenül hosszú szűnő éreztem, lehet azonban, hogy csak negyedóra volt. Ennyi

idő alatt hogy tudtak egy elsősegély-nyújtó helyet létesíteni, felszerelni, töményitalokkal, cigarettával, kötszerekkel ellátani. Vagy készültek az eseményre? /Ezt a feltételezést támasztja alá egy, akkor a pártközpontban dolgozó nő, aki maga is megsebesült a téren, s később elmondta: Andics Erzsébet már a lövöldözés előtt bejelentette: kiadták a tűzparancsot. /A rádió meg azt harsogta: a helyzet normalizálódott, ki-ki nyugodtan elindulhat a munkahelyére./ Lehet, hogy az Astoriánál sem ösztönösen hangzott el: "Menjünk a Parlamenthez, legyen ott is vége a lövöldözésnek..!" Ezt ma már csak az esetleges "szervezők" tudhatják.../

Amikor főnököm, Szente Ferenc felhívta a figyelmemet az Új Magyarországon megjelenő interjú-sorozatra, jelentkeztem Kő Andrásnál és Nagy Jenő Lambertnél, s ajánlottam, hogy kérdezzenek meg Agh Pistával együtt. /Addig nem ismertem a lapot, minthogy előtte és azóta is ritkán olvasok napilapot./ Ugy gondoltam, hogy mindenkinek kötelessége, hogy elmondja tapasztalatait, hogy az igazság kiderüljön. Csak remélem, hogy ehhez mi is hozzájárultunk. Az interjú elkészült, megjelent, s ebben elmondtuk, hogy harmadik társunk^{at}, Vida Sándort is érdemes lenne meghallgatni. S hogy ne kerülő úton értesüljön a javaslatunkról, felhívtam őt telefonon. Megkérdeztem, hogy el akarja-e mondani ő is az emlékeit. Ebből született meg a következő két folytatás. /Érdekes, hogy később két lakótársamról is kiderült, hogy "érintett" az ügyben: Kovács László a Mezőgazdasági Könyvesboltba menekülve lett szentanú, Béres Lászlóné pedig ugyancsak megsebesült ott, s ami tragikusabb: ott vesztette el az édesanyját. De ez már a dokumentumkötet megjelenése után derült ki./

Kovács Laci érdekes információval szolgált: amikor két társával az akkori Ságvári /ma Vértanúk tere/ felé tartott, a

Roosevelt téren, a Belügyminisztérium előtt posztoló határőr intette, hogy ne menjenek a Parlamenthez (lehet, hogy ő is tudta, hogy mi készül ott?) Csak mi voltunk olyan gyanútlanok, mint a vágóhidra terelt/csalogatott állatok?) A téren, egy sarokkal tovább haladva másik két fegyveressel találkoztak, akik, amikor megtudták, hogy Laciék a Parlamenthez tartanak, biztatták őket: "Csak menjenek..."

És most visszatérek személyes élményeimhez. A kórházba szállításkor elváltunk egymástól. ^{Pinkál} Őt, könnyebb sebesültként teherautóra rakták és a Tétényi úti kórházba szállították, engem, a súlyosabbat mentőautó vitt a Szabolcs utcai kórházba. /Ez azelőtt Zsidó Kórház, majd Orvostovábbképző Intézet, még később Hajnal Imre Egészségtudományi Egyetem névre "hallgatott". (Azóta az egészségügyi "reform" áldozata lett.)

Az ott eltöltött idő életem másik fordulópontja lett. Itt is elpusztulhattam volna. Kezdem azon, hogy jó sokáig feküdtem a földön lévő hordágyon a Baleseti sebészet műtője előtt, mivel több, nálam súlyosabb sebesültet hoztak be, s természetesen ők előttem kerültek műtőasztalra. Mire sorra kerültem, már nagyon sajgott a karom, s a felső sebekből továbbra is szivárgott a vér. A műtőben novokainnal telepumpálták a karomat, mégis fájt, amint a csontszilánkokat szedegették ki a sebből. /Alkókaromon csak egy seb volt, de az teljesen keresztülért. Ahogy feküdtem, alul hatolt be és a mellem felől akadhatott meg a ruházatom valamelyik rétegében. Dr. Prekop Gyula, az operáló orvos - később jó barátunk - kérdezte: nem fáj? De igen - válaszoltam, mire odafordult a műtősnőhöz, Csibi Margithoz, s valamelyikük azt mondta: Néma gyermeknek az anyja p...ja. /Azért emlékszem mindkettejük nevére, mert később rendszeresen bejártak a jó hangulatú kórtermünkbe, viccelődünk, összebarátkoztunk, ~~hogy~~ pár évvel később ő vette ki a menyasszonyom

vakbelét. Akkor már a Balesetiről átkerült a Lágysebészetre./ De nemcsak kettejükkel barátkoztunk össze. Emlékszem, hogy Dénes Irma sterogenollal, fertőtlenítőszerrel mosta meg a sebesülés, s a láz miatt csimbókos, elég hosszú göndör hajamat. A mellem ugyanis gipszpáncélban volt, s a bal kezemet sem tudtam még erre használni. De nem csupán ilyen idilli dolgok történtek velem a kórházban.

Jóval a sebesülés után tetanuszmérgezést kaptam: ez szájjárárral és görcsökkel járt. /Hogy a műtét előtt kaptam-e védőoltást, nem tudom, akár el is maradhatott a nagy kapkodásban és "forgalomban"/a ~~műtét előtt~~ Ha kaptam is, olyan sok szennyeződés és föld kerülhetett a sebbe, nem használt.

Enni nem tudtam, inni is csak szivószállal, s a szót is csak a fogaim közt szűrtem. Átszállítottak tehát a III. Belosztályra, ahol Schwarzmann Pál főorvos kétszemélyes különszobát biztosított számomra. A szobát elsötétítették, az ágyat elhúzták a faltól, hogy annak remegését ne vegye át, s mégis, ha valaki az ágy lába mellé lépett, összerántott a göres. Ha valaki bejött a szobába, szólt: most felgyújtom a villanyt, Karcsi, ne ijedj meg... A mellemen a gipszpáncélt felvágták kétoldalt, mert attól lehetett félni, hogy a görcs alkalmával eltöri a gerincemet.

Nemcsak az elhelyezés volt királyi, hanem az ápolás is. Két ápolónő vigyázott rám: az egyik Várhelyi Józsefné volt, aki később az ápolónőképző vezetőnővére, majd tanára lett, s az Antall-kormányban államtitkárs, a másik fiatalka volt, nevére sajnos nem emlékszem. Évike, amikor már haza tudott menni A-lagra, édesanyja befőttejait hozta nekem. Éjfélkor a főorvos, hajnalban Bán Anna adjunktusasszony kelt fel, hogy megnézzon. Volt, amikor a fiatalabb ápolónő a lábamnál lévő ágyon aludt el a fáradtságtól. A kórház akkori főigazgatója és három má-

sik professzor is eljött hozzám konziliumra. /A főigazgató a későbbi egészségügyi miniszter, Doleschal Frigyes volt./

Később, amikor túl voltam a nehezés, s 38 kilóra lefogyva lábadoztam, kérdezte a főorvos úr: "Tudod-e ⁱKarcsa, hogy a tepsiből hoztunk vissza, s 1 az 1000-hez volt az esélyed, hogy megmaradj?" Tudom és köszönöm, ^{a fátöréseimben -} válaszoltam.

Az orromon keresztül, szondán tápláltak, s naponta egymillió egység penicillint kaptam, s morfiumot, hogy elviseljem a fájdalmakat. /Csak arra emlékszem, hogy milyen fájdalmas volt, amikor már nem kaptam a morfiumot, ordítottam, s kaptam - valószínűleg valami placebót./

Amikor a szájjár is megszűnt, elkezdtem zabálni. Naponta jött a diétásnővér, s kérdezte, hogy mit kérek másnapra. Ha sült csirkét kívántam, másnap egészlet kaptam, ha kedvencemet, a kajszibarack befőttet kértem, ötliteres üvegben kaptam. Emlékszem, hogy többször ült az ágyam mellett a vérődóm, Hanula Pálné is.

Nevezetes személyiség lettem a kórházban. Mikor már lábadoztam, el kellett mennem az igazgatóhoz és a könyvfőnökhöz is, mondván: Tetanusz Karcsi vagyok, meggyógyultam... /Később betegbemutatóra is többször behívott a főorvos úr, hogy tanuljanak a kóresetemből a megikusok./

S hogy el ne felejtsem, egy későbbi jó barátomat, Cseh Pistát is a kórházban ismertem meg. Ő sorkatona volt, segíteni jött a kórházba, sok más önkéntessel együtt. Beteget, ágyneműt, élelmet szállítottak. Pista ottragadt a kórházban, sokat beszélgettünk, összebarátkoztunk. /Édesapja lett az esküvői tanú az 1960-as házasságkötésünkön. A házasság már 48 éve áll./ A kórházi idő nem volt Varázshegy, elzárt világ számomra. Még a tetanuszmérgezés előtt, disszidálását megelőzve látogatott meg fiatalabb bátyám, Géza, aki magával akart vinni külföldre. Többször meglátogatott Jáky Éva, alig egy hónapja az évkezdés-

kor megismert csoporttársam édesapjával, testvérével együtt ~~meglátogatott~~, többször is. Begyalogolt édesanyám is Kispest-ről, s édesapám, amikor fel tudott vergődni Pestre a 240 kilométerre, Makón túl lévő Apátfalváról, szintén meglátogatott. /Ő azzal a teherautóval jött fel, amely élelmet szállított Budapestre./ ~~Fiatalabb bátyám, Géza pedig egyenesen azért jött Pestre, hogy magával vigyen Nyugatra.~~ Szerencsém, hogy nem mentem ^{Gézával el,} vele, a lágerben biztosan meghaltam volna.

Hüségese természetű vagyok. Bár könnyen teremtek az emberekkel kapcsolatot, mégis azokat, akik kötődnek hozzám, megbecsülöm, s ennek tudható be, hogy viszonzszeretnek. Sok munkatársam és olvasóm vált barátommá - és Isten csodájára, a volt főnökeim, pedig nem voltam könnyen kezelhető beosztott, még ma is szeretnek, keresnek. És erre én nagyon büszke vagyok. Talán még büszkébb, mint a szórványos szakmai sikereimre...

De hogy életem folyását tovább kövessék, ott kell folytatnom, hogy december 17-én kiengedtek a kórházból, s karácsonyra hazautaztam Apátfalvára, Édesapámékhoz. Az út három napig tartott... Szegeden, a nagyállomáson ugyanis igazoltattak, s mivel nem volt az igazolványomban az apátfalvi cím, azt hittek a pufajkások, hogy én is Jugoszlávia felé akarok disszidálni. Hogy miért kellett addig várni, hogy az apátfalvi rendőrparancsnokot felhívják, aki jól ismerte édesapámékat, nem tudom. Verni nem vertek, de többször kihallgattak, s egy priccsen hárman aludtunk, takaróm a nagykabátom volt, a hálóöltözetet jelezte a meglazított nyakkendő.

VI. Boldog egyetemi évek

Amikor januárban visszajöttem Pestre, a kollégiumba - indult az egyetemi oktatás is - háromhavi ösztöndíj és egy, a kollégiumi igazgatóm kezdeményezte rendkívüli segély várt rám é Tóth Gábor volt ekkor is az igazgatónk -. Gazdag vol-

tam, s egy "körúti mesterrel" csináltattam egy divatos, vastag nyersgumitalpú cipőt. Egyhuzamban elvégeztem az egyetemet - az első ötéves évfolyam tagjaként - s bár általában jelesrendű voltam, az ösztöndíjam a végére 550 forintról 350-re csökkent. /Amikor kitünőről jeles lettem, levettek az ösztöndíjamból. Amikor csak jó eredményt értem el, szintén. S ezt jogosnak is éreztem. Hanem amikor jóról jelesre visszajavitottam, még tovább csökkentették. Felháborodva mentem be Kékes Andorhoz, a Tanulmányi osztály vezetőjéhez, s ő meg is ígérte a korrekciót. Vissza is kaptam, amit a javítás "honorálására" vettek el, de az előző, jeleshez kapcsolódót már sohasem.../ Ezért a tanulás mellett mindig dolgoznom kellett. Dolgoztam széktologató-mindenesként a TIT Kossuth klubjában /Tarcsay Pál volt itt az első igazgatóm. Valószínű, hogy hozzá Kovács Máté ajánlott be, de ezt biztosan nem tudom/. Ő jogászként politikai okokból nem gyakorolhatta hivatását, szerencsémre, mert nekem jó főnököm volt, csokoládéval kedveskedett néhányszor. Itt ismerté meg, s egy életre megszerettem Demján Éva, Polgár Judit és Egressy István előadóművészt. Demján Éva Radnóti Miklós személyes ismerőse volt, Mély átéléssel mondta a költő verseit, Polgár Judit a János vitázt, a Toldit s a saját maga szerkesztette indián népmeséket is zseniálisan mondta, Egressy Pista pedig bemondóként lett joggal népszerű, de bármilyen felkérésemre lelkiismeretesen felkészült és illúziókeltően adta elő az egyszerű művet is... Muzslay László volt, aki ugyancsak próbálkozott a versmondással, s a "nagyok" nekem is elnézték, ha néha felpattantam a szinpadra.

Talán még elhatározóbb volt második munkám, a Nyomdász Központi Könyvtárban. Két és fél évig dolgoztam Fröchlich Samu bácsi mellett, aki akkor már 55 éve volt könyvtáros /ezzel a címmel jelent meg róla cikk a Könyvtárosban/, Olyan könyv- és

emberismerettel rendelkezett, amit egy tejfelesszájú kamasz csak csodálni tudott. Megjárta Auschwitzot, s az emberszere-tete megmaradt, minket is, fiatal feleségemmel együtt vasár-napi ebédre hívott Angyalföldre, az Ötházakba. Ötödéves korom-ban az Egyetemi Könyvtárban gyakoroltam, a mentorom Pálvölgyi Endre, kiváló könyvtáros és könyvszerkesztő volt, szerettem is, ő csábított is magukhoz dolgozni, mégis jól döntöttem, hogy a Vasas Központi Könyvtárba helyezkedtem el, amikor végeztem.

Előtte azonban még a Cukor utcai iskolában gyakorlótanitot-tam-hospitáltam, sikeres voltam ebben is Balassa László veze-tésével, mégsem bántam meg, hogy könyvtárosként dolgoztam e-gész aktív életemben.

Ötödévesként ugyanis a Csibra Lajos vezette Mező Imre Körzeti Könyvtárban is dolgoztam, heti 18 órát, így megismertek, s az államvizsgámmal egyidőben Karácsonyi Jánosnét, a Központi Könyv-tár vezetőjét egyéves KAK kulturális akadémiára küldték, s Ve-ress Györgyné csak úgy vállalta a helyettesítését, ha engem felvesznek függetlenített könyvtárosnak. Ezt az állást - tehát a további pályámat is - biztosan Kovács Máténak köszönhetem, hisz ő a Parasztpártból ismerte Csibrát, aki a párt budapesti titkára volt a felszámolásig. Állásnézőben jártam még a Hársfa utcában, az ÉDOK /Építésügyi Dokumentációs Központ/ könyvtará-ban is, Zircz Péternél. Végül is a már ismert munka és az 1.600 forintos fizetés döntött /ekkor már nős voltam, albér-letben éltünk/.

A boldog egyetemi évek után alkotó évek következtek, de az már egy más ^{sz}történet.